

Něco se v tichosti rozkládá...

Ještě nedávno nepřiliš známou autorku Delphine de Vigan čte dnes téměř celá Francie. Její v pořadí pátý román si v roce 2009 získal pozornost širšího publika, když se objevil v nominaci na prestižní ocenění Prix Goncourt a udržel se tam až do posledního kola. Porota sice nakonec její knihu nevybrala, nicméně to pro autorku znamenalo důležitý krok v kariéře, díky němuž se tato kniha v překladu dostává do rukou také českým čtenářům.

Delphine de Vigan se narodila v roce 1966, vystřídala různá zaměstnání a poté pracovala dvacet let jako ředitelka pro výzkum v jedné francouzské společnosti. Nyní se žíví jako spisovatelka a věnuje se svým dvěma dětem, zpočátku však psala pouze ve volném čase. První román *Jours sans faim* (Dny bez hladu) vydala v r. 2001 pod pseudonymem Lou Delvigová. Toto dílo s autobiografickými prvky pojednává o devatenáctileté dívce, kterou v boji s anorexií zachrání její nezdolná touha žít. Autorka se nezaměřila na anorexiu jako takovou, ale zdůrazňuje naopak cestu z ní a přibližuje rovněž fyzický aspekt nemoci – to, jak se člověk cítí, když váží pětatřicet kilo, jak mu skutečně je. De Vigan tedy nenapsala knihu o anorexiu, ale o uzdravení, obnově. O čtyři roky později vyšel první román pod autorčiným skutečným jménem. Knihu *Les Jolis Garçons* (Pěkní chlapeci) tvoří tři texty, tři momenty v životě mladé zasněné dívky, která miluje muže. Autorka nás provádí třemi různými milostnými příběhy: každý z nich je jinak laděný, ale ve všech se objevuje motiv iluze. V roce

2006 následovalo další dílo s milostnou tematikou, *Un soir de décembre* (Jednoho prosincového večera), jež autorce vyneslo první ocenění, Prix littéraire Saint-Valentin. Jeho hrdinou je tentokrát muž, spisovatel, který vydal svůj první román. Jde o „obyčejného člověka“: má manželku, dvě děti – je šťastný. Poté však začne psát další knihu a jeho život nabere jiný spád, možná i díky dopisům jedné z jeho ctitelek. De Vigan se v příběhu zaměřuje na tichou, pomalou změnu, která nenápadně, ale nezadržitelně nahlodává vztah manželů. Dvou ocenění se dočkal hned následující román, *No et moi* (No a já) z roku 2007: Delphine de Vigan za něj získala Prix des Libraires a Rotary International. V knize vypráví o třináctileté dívce Lou, jež je na svůj věk neobyčejně inteligentní a vyspělá. To jí však přináší i mnoho problémů, či spíše nepopulární výjimečnost je zdrojem četných nepochopení mezi Lou a jejími vrstevníky. Jednoho dne se hrdinka rozhodne zachránit mladou bezdomovkyni No a vezme si ji k sobě. Díky tomuto příběhu se de Vigan zařadila do širšího literárního povědomí. A její vzestup pokračuje právě knihou *Podzemní čas*.

Podzemní čas přináší dva paralelní příběhy – příběhy dvou osamělých duší v anonymním nepřátelském prostředí velkoměsta, kde se každý zajímá především sám o sebe. A často neváhá použít násilí, zejména psychické. Román přitom zachycuje jediný den plný všedních událostí a myšlenek. Jeden den, který by mohl vše změnit. Třeba tím, že by se dvě osamělé duše mohly setkat a žít šťastněji. Happy end je však to poslední, co by de Vigan ve svém románu plánovala. Jejím cílem je popsat realitu, její podstatu a nemilosrdnost.

Hlavní dějovou linii tvoří příběh vyčerpané ženy středního věku, jež se z posledních sil snaží zachránit to, co ještě zachránit lze, zejména sama sebe. To je námět, s nímž jsme se v poslední době mohli setkat například v díle Marie N'Diaye *Čarodějnice*. Tento román se *Podzemnímu času* podobá v několika směrech – jeho hrdinka se také v podstatě zničehonic stává obětí okolností,

i když ne úplně nevině. Stejně jako Mathilda z *Podzemního času* však není schopná zakročit a něco změnit. V *Čarodějnicí* se také mísí dva na první pohled neslučitelné prvky: ubíjející všednost a magie. De Vigan sice ve své knize zůstává nohama na zemi, a to velmi pevně, nicméně s prvky magie se zde setkáme také. Vždyť právě kartářka Mathildě předpověděla, že den, v němž se celý příběh odehrává, má být přelomem v jejím životě. Po celou tu dobu pak Mathildu provází *Stříbrný ochránce* z počítačové online hry World of Warcraft.

Děj se otvírá ve chvíli, kdy se Mathilda probouzí, nebo spíše se nachází na hranici snu a bdělosti. Jako by ještě seděla v tajemném pokojíku u kartářky a zároveň se pomalu probouzela do dne, který má být podle její věštby výjimečný; záhy se o slovo přihlásí také úzkost. Do románu nevstupujeme, jak bývá zvykem – spořádaně a systematicky. První věty, první pasáže věrohodně reflektují mysl probouzející se ženy, která očividně ani při plném vědomí nemá v současnosti otěže svého života pevně v rukou. Na základě fragmentárního vyprávění navozujícího dojem autenticky přerývaného, ztrácejícího se a vzápětí vracejícího proudu myšlenek se pak postupně seznamujeme s jejím příběhem, příběhem matky tří dětí, vdovy, která ztratila manžela při autonehodě, ale také úspěšné zástupkyně ředitele marketingu. Právě zaměstnání jí pomohlo začít po smrti manžela opět žít, fungovat. Podnik, který ji zachránil, jí však nakonec jde po krku. Zpočátku si to Mathilda neuvědomuje, nebo snad nepřipouští, snaží se hledat chybu u sebe. Proč? To sama nedokáže říct. Snad šlo o jedinou větu, jediný náznak nesouhlasu s názorem nadřízeného, muže, který z ní udělal svou nejbližší spolupracovnici. Tolik let všechno běželo jako na drátkách, ale najednou jako by se něco zadrhlo.

Mezi popisy běžných denních činností, jako je snídaně, příprava dětí do školy či cesta na oběd, které se vždy odvíjejí na několika málo řádcích, máme možnost sledovat všechny Mathildiny myšlenky a vzpomínky. Právě v nich se odráží na první

pohled neviditelný vývoj událostí v zaměstnání, narůstající psychický tlak, který v daný den vyvrcholí. Na počátku byla Mathilda v práci šťastná, dařilo se jí. Avšak jeden jediný nesouhlas stačil k tomu, aby na ni její šéf přestal mluvit, začal kontrolovat veškerou její činnost, postupně jí snižoval pravomoci a nakonec ji dokonce nahradil. Nedal jí ale výpověď, to by bylo příliš snadné. Její kancelář přesunul bez jejího vědomí do místnosti bez oken plné vyřazeného nábytku, vedle pánských záchodků. Takové „přivítání“ ji čeká, když ráno dorazí do práce. Tento Mathildin den musí vyústit v prozření a protiútok, nebo možná kapitulaci, kdo ví. Někdy totiž nelze zvítězit jinak než tak, že se vzdáme.

Druhou linií románu *Podzemní čas* je příběh dvačtyřicetiletého Thibaulta, lékaře pohotovosti. Klíčový 20. květen pro něj začal rozchodem. Ukončil vztah s dívkou jménem Lila, již miloval, ale ona k němu byla lhostejná, zajímal ji jen sex – pro ni pravděpodobně to jediné, co je spojovalo. Nikoli něha, porozumění, sdílení běžných věcí, vzájemná opora. Thibault už nedokázal ve vztahu déle vydržet, byl v něm podobnou obětí jako Mathilda na pracovišti. Ale podařilo se mu vztah ukončit a zachránit se. Tíha rozchodu však na něj během dne tvrdě padá, Lilina vůně, již je jeho auto nasáklé, ho k ní v myšlenkách neustále vrací. Thibault najednou vnímá vše silněji, jako by se stal zranitelnějším – nedokáže si zachovat profesionální odstup, který je nutnou podmínkou jeho práce. Autorce se zde skvěle podařilo vystihnout vnitřní napjatý svět, to, co prožívá člověk, který stojí před vážným rozhodnutím, či ten, který takové rozhodnutí již učinil. V takovém rozpoložení vnímáme okolní svět jinak, mnohem silněji.

Thibault nedokáže přistupovat nezúčastněně k nemocným lidem, k nimž je v průběhu dne poslán: psychicky labilní muž chce spáchat sebevraždu a situace je o to horší, že vše sleduje jeho malá dcerka; stará paní už nemá sílu vyjít z domu, a tak zůstává bez jídla, chřadne, aniž by si toho kdokoli všiml; mladá žena má příznaky roztroušené sklerózy či mozkového nádoru. Při pohle-

du na město, které dříve tak miloval, je Thibaultovi úzko. Jeho všudypřítomný ruch a spěch, které ho sem kdysi přivábily, mu najednou vadí. Vnímá velkoměsto jako jakýsi obrovitý živý organismus, který tu a tam někoho vyplivne jako už nepotřebnou součástku. Thibault jako by se nořil do jeho útrob: vidí především zchátralost míst, lidskou osamělost, bezcitnost a lhostejnost. „*Ruce má ve sračkách a sračky se mu lepí na ruce. Jeho život se obejde bez sirén a majáčeků. Jeho život se skládá ze šedesáti procent ze zánětů nosohltanu a čtyřiceti procent samoty. Jeho život je jen a jen tohle: nekonečný pohled na nezměrné neštěstí.*“

Už od počátku díla vzniká mezi oběma dějovými liniemi napětí. Potkají se tyhle dvě osamělé, ztrápené duše v nepřátelské metropoli, naleznou v sobě spojence, jakého by si tolik přály? Mohlo by se zdát, že tomu tak skutečně bude, sama autorka tomu nahrává využíváním identických pasáží, které se občas, v rozmezí několika málo, jindy desítek stran, objeví v obou příbězích, až se jednou oba hrdinové ocitnou těsně blízko sebe a my můžeme sledovat stejnou scénu očima každého z nich. Celková atmosféra knihy nás však nenechává na pochybách, že happy end se k ní nehodí. Jak říká Mathilda: „...*zoufalci se neseznamují. Leda tak ve filmu. Ve skutečném životě se potkají, zavadí o sebe, narazí. A často se navzájem odpuzují jako shodné póly dvou magnetů. To už ví odedávna.*“

Při psaní díla se Delphine de Vigan inspirovala vlastními zkušenostmi, ale zvolila i takřka vědecký přístup – jak uvádí, načetla odbornou literaturu o psychickém vydírání na pracovišti, setkala se rovněž s lidmi, kteří šikanou sami prošli. Ve svém posledním zaměstnání se zabývala právě výzkumem vztahů na pracovišti, mluvila se zaměstnanci, vyhodnocovala dotazníky. Závěr rešerší byl jasný: vztahy na pracovišti se komplikují, zaměstnanci se cítí stále více pod tlakem. Což ostatně autorka zažila i na vlastní kůži, když v mládí, podobně jako protagonistka románu Mathilda, strávila několik měsíců sama v kanceláři, aniž

by kdokoli přesně určil, co vlastně má dělat. Tehdy si postupně uvědomila, že už nedokáže normálně jednat s lidmi, fungovat. Nicnedělání bylo pro ni zničující. A konečně, i ona jedenáct let jezdila denně do práce stejnou trasou jako hrdinka knihy. Jednou ale přišel den, kdy to už dál nesnesla. Jejím záměrem bylo v *Podzemním čase* popsat právě ten moment, kdy se běžné věci najednou stanou nesnesitelnými, zlom, který člověku změní život.

Jak už bylo řečeno, *Podzemní čas* nás provází jedním dnem v životě dvou lidí. Všedním dnem, který ale může být přelomovým. A právě všední realita je skvěle vystižena autorčiným strohým stylem, který místy vytváří velmi temnou atmosféru a zdůrazňuje bezvýchodnost situace. Důvod ke zvolenému způsobu psaní je ostatně prostý – proč se snažit vykřesávat ze všednosti něco, co v ní není?

Z hlediska stylu se kniha velmi podobá předchozím autorčiným románům. Delphine de Vigan klade důraz na průzračnost a jednoduchost jazyka, který je však zároveň naprosto přesný a každý výraz velmi pečlivě volený. Text sestává z dlouhých, zdánlivě nekonečných vět, ale zároveň z úderných, téměř lakonických pasáží. Táhlé pasáže, v nichž jako by se navenek nic nedělo, dokonale postihují víření myšlenek v hlavách postav. Střídají je krátké, rychlé úseky děje či strohé, až faktické popisy: „*Zamířila k nápojovému automatu, vložila do štěrbiny minci, stiskla svoji volbu a sledovala, jak vypadne kelímek a nalévá se tekutina.*“ Autorka často využívá nápadného opakování částí vět v rámci odstavce či podobného paralelismu v úvodu několika po sobě následujících odstavců. Román tím získává svébytný rytmus a tato atmosféra neustálého opakování připomíná životní stereotypy hrdinů. Pasáže, kde se jakoby nic neděje, nepůsobí nudně, naopak, čtenář jejich prostřednictvím vstupuje do myšlenkového světa postav. Ocítá se v jejich kůži, cítí jejich napětí a bezradnost, myšlenky se vracejí, prolínají v absurdních kombinacích přesně tak, jak to zažívá každý z nás v psychicky vypjatých chvílích či

v bezesných nocích. Krátkou větou, někdy i jediným slovem dokáže navodit neskutečně reálnou atmosféru. Její popis všedních činností jde do nejbizarnějších detailů, takový sled obrazů pak zakládá neobyčejně působivé scény.

Delphine de Vigan v *Podzemním čase* zprostředkovává komentuje současnou společnost a její důraz na rychlost, výkon, úspěch. Soustředí se na ty, kterých se tato mašinérie zbaví, „vyplivne“ je, protože už nedokážou držet tempo s davem, protože slabí v tomto světě nemají místo. „*Pokud se sami neuchýlí stranou, houf se o to postará a vykáže je mimo.*“. Nad tímto problémem se v *Rozšíření bitevního pole* (č. 2004 v překladu Alana Beguivina), románu vydaném ve Francii o 15 let dříve, zamýšlí také Michel Houellebecq. Jeho hrdina je však spíše nezúčastněným pozorovatelem, jenž cynicky komentuje okolní dění. Nesnaží se do jeho pravidel zapadnout a zřetelně vnímá nesmyslné pachtění lidí, kteří většinu svého života tráví něčím, co je nenaplnuje a co vede pouze k jejich postupné degeneraci. Jejich jednání je podmíněno všeobecně preferovanými, prioritními „hodnotami“ – ziskem a výkonností. Houellebecq nám tak nabízí pohled z opačné strany než Delphine de Vigan – její hrdinové jsou totiž právě jedněmi z těch „obyčejných“, které toto soukolí svírá.

V prostředí reklamní firmy a jejich kancelářích se odehrává také *Hrubá marže* Laurenta Quintreua z roku 2006 (č. Odeon 2008 v překladu Zdenka Ruckého). Román nabízí pohled přímo do myslí zaměstnanců agentury, vidíme je, jací skutečně jsou. Pak se už nemůžeme divit tomu, co se přihodilo Mathildě v *Podzemním čase*.

Ve výčtu ocenění, jichž se autorce *Podzemního času* dostalo, jsme neuvedli to poslední – cenu Prix Darcos za nejlepší tzv. kancelářský román. De Vigan ji totiž nepřevzala, a to záměrně, i když důvod nezveřejnila. Ve francouzských literárních kruzích vyvolala tato událost polemiku o smyslu dotyčné ceny. Autoři soutěže (specialisté v oblasti psychosociálních rizik na pracovišti)

si však stojí za tím, že v dnešním světě, kde je ve velkých společnostech zaměstnáno stále vyšší procento lidí, má tato cena své opodstatnění. Jejich záměrem bylo podpořit nově vznikající literární proud, který se o tuto problematiku zajímá, a vyvolat nové diskuse o vlivu zaměstnání ve velkých firmách na psychiku a psychické zdraví člověka.

Při četbě *Podzemního času* nelze nezpomenout na události, které v minulých dvou letech hýbaly francouzskou společností. Na veřejnost začaly prosakovat informace o tom, že významně přibývá sebevražd či pokusů o sebevraždu, a to zejména ve velkých podnicích, např. ve France Télécom. Začalo se diskutovat o psychickém nátlaku na pracovišti, o vzrůstajícím stresu, jemuž jsou lidé vystaveni. De Vigan se o toto téma zajímala i z odborného hlediska. Hrdinkou svého románu učinila ženu, jejíž život se „najednou“ zvrtné či dokonce zhroutí, a to právě působením klimatu na pracovišti.

Kniha však naráží také na jiný, velmi aktuální rizikový faktor současné civilizace, s nímž je spojeno nebezpečí psychických problémů. Řeč je o nezastavitelném pohybu velkoměsta a o ztrátě tváří jedinců v něm, o davech, kteří se tu každodenně míjejí, aniž by se o sebe zajímaly, o „tichém“ násilí, odehrávajícím se často před zraky ostatních, k němuž je ale dav slepý. Je to nenápadný, téměř nepozorovatelný tlak, před nímž je téměř nemožné uniknout. „*Něco se v tichosti rozkládá. Ani vlastně nevíme co. A pak se začne nedostávat kyslíku.*“

Kateřina Vávrová